

Bellona, Klio, Kamena ... Literatura wobec wojen

Jacek Wójcicki

Bellona, Klio, Kamena... Literatura wobec wojen

S iódmy tom „Napisu” obejmuje głównie materiały przygotowane w związku z konferencją naukową, która odbyła się w Warszawie w czerwcu 2001 roku, zorganizowana wspólnie przez cztery instytucje: Pracownię Literatury Okolicznościowej i Użytkowej Uniwersytetu Warszawskiego, Zespół Badań Obszarów Trzecich Literatury Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Wojskowy Instytut Historyczny Akademii Obrony Narodowej oraz Centralną Bibliotekę Wojskową, goszczącą słuchaczy i referentów.

Liczna grupa literaturoznawców i historyków pod hasłem *Bellona, Klio, Kamena... Literatura wobec wojen* przedstawiła wyniki badań, ukazujących wpływ wydarzeń wojennych na różne typy i gatunki piśmiennictwa, zwłaszcza dawniejszego: od średniowiecza do początków pierwszej wojny światowej. Autorzy zajęli się nie tylko prozą i poezją artystyczną, lecz także gatunkami pośrednimi i użytkowymi, jak proza pamiętnikarska, doraźna publicystyka czy fachowe piśmiennictwo wojskowe. Starano się ogarnąć w ten sposób przestrzeń badawczą rozpoznaną słabiej niż zjawiska historii i literatury XX-wiecznej, bądź z przyczyny ograniczeń cenzuralnych, bądź w efekcie niedoceniaenia literackich „obszarów trzecich” — piśmiennictwa pośredniego między artystyczną literaturą wysoką a rdzennym folklorem, według niektórych „gorszego” czy najwyżej „drugorzędnego” — bądź też z powodu niedostatecznej komunikacji pomiędzy uczonymi różnych dyscyplin, pracujących nieraz nad tymi samymi materiałami i źródłami, lecz w dystansie czy zgoła izolacji.

Referaty zgrupowano w czterech blokach tematycznych. Wystąpienia pierwszego dnia poświęcono głównie teoriom historiozoficznym autorów dawnych, a także opisom działań wojennych i konsekwencjom wojen w prozie artystycznej. Dzień drugi upłynął pod znakiem poezji (polskiej, łacińskiej i rosyjskiej), od czasów renesansu aż do poezji okolicznościowej stanu wojennego, badanej jednak pod kątem odniesień do literatury dawniejszej. Trzeciego dnia referaty dotyczyły przede wszystkim polskiej prozy pamiętnikarskiej, szczególnie z XVII wieku, a równowagą dla tej części obrad miał być dzień czwarty, z odczytami na tematy „egzotyczne”: europejskie i azjatyckie.

W imieniu współorganizatora i gospodarza konferencji jej uczestników powitali: dyrektor Centralnej Biblioteki Wojskowej, płk Krzysztof Komorowski oraz wicedyrektor CBW mgr Ewa Foltyniewicz. Wygłoszono następujące referaty:

Poniedziałek 18 czerwca 2001, godz. 10.00 – prowadzenie: prof. dr hab. Janusz Maciejewski (Pracownia Literatury Okolicznościowej i Użytkowej Uniwersytetu Warszawskiego; Zespół Badań Obszarów Trzecich Literatury IBL PAN, Warszawa)

1. prof. dr hab. Tadeusz Marian Nowak (Warszawa): *Zagadnienie wojny sprawiedliwej w polskiej literaturze prawnej XV i XVI wieku*;

2. prof. dr hab. Maria Wichowa (Uniwersytet Łódzki): *Historia w kalendarzach polskich XVII i XVIII wieku. Literackie formy popularyzacji wiedzy o przeszłości*;

3. dr Bronisław Treger (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa): *Teoria podboju i problem wojen w twórczości Franciszka Salezego Jezierskiego*;

4. dr Artur Timofiejew (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin): *„Gdzie się dwóch światów stykają drogi...”. Idea zmiany historycznej w utworach legionowych Cypriana Godebskiego*;

Dyskusja.

Godz. 16.00 – prowadzenie: doc. dr hab. Grażyna Borkowska (Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Warszawa)

5. mgr Magdalena Rudkowska (Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa): *Gruzy i ruiny w twórczości Józefa Ignacego Kraszewskiego*;

6. mgr Agnieszka Paja (Uniwersytet Warszawski): *Irracjonalność polskiej irredenty a terapia wspomnieniowa – „Omyłka” Bolesława Prusa*;

7. dr Beata Trojanowska (Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego): *Wojsko w twórczości Lwa Tołstoja*;

8. prof. dr hab. Ryszard Handke (Uniwersytet Warszawski): *Militaria w kreacji świata przedstawionego powieści Stefana Żeromskiego. Pisarz wobec nowych środków walki*;

9. dr Dariusz Wybranowski (Uniwersytet Szczeciński): *Obraz wojen krzyżowych i krzyżowców w prozie Zofii Kossak-Szczuckiej, Jana Dobraczyńskiego i Jarosława Iwaszkiewicza*;

Dyskusja.

Wtorek 19 czerwca 2001, godz. 10.00 – prowadzenie: prof. dr hab. Wiesław Majewski (Wojskowy Instytut Historyczny Akademii Obrony Narodowej, Warszawa)

10. prof. dr hab. Marek Plewczyński (Wojskowy Instytut Historyczny AON, Warszawa): *Obraz cudzoziemskich żołnierzy w piśmiennictwie wojskowym XVI wieku*;

11. mgr Marek Janicki (Uniwersytet Warszawski): *Pamięć poległych rycerzy i jej kulturowa funkcja od XIV do XVII w.*;

12. dr Bogusław Pfeiffer (Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego, Zielona Góra): *Wizerunek rycerza i obrońcy Ojczyzny w twórczości Jana Jurkowskiego*;

13. dr Aleksandra Oszczyda (Uniwersytet Wrocławski): *Mała „Iliada” – „Nemezis kraju północnego” Jakuba Duszy Podhoreckiego*;

14. dr Elwira Buszewiczowa (Uniwersytet Jagielloński, Kraków): *Mars w wieku miodowym. Retoryka wojny w odach Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*;

Dyskusja.

Godz. 16.00 – prowadzenie: dr Elwira Buszewiczowa¹ (Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków)

15. prof. dr hab. Jan Orłowski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin): *Polska w okolicznościowej poezji rosyjskiej doby pierwszej wojny światowej*;

16. mgr Michał Kuran (Uniwersytet Łódzki): *Kampania smoleńska Władysława IV (1634) w twórczości Samuela ze Skrzypny Twardowskiego*;

17. mgr Jakub Niedźwiedz (Uniwersytet Jagielloński, Kraków): *Między „Wojną domową” a „Wojną chocimską” – poemat Samuela Leszczyńskiego o bitwie cudnowskiej*;

18. mgr Piotr Kąkol (Uniwersytet Gdański): *„O Miasto, byleś Panu słowa dotrzymało...” Obrona Gdańska w poezji nadmotławskiej lat 1655-1734*;

19. dr Anna Skoczek (Uniwersytet Jagielloński, Kraków): *Poezja stanu wojennego jako tekst kultury*;
Dyskusja.

Środa 20 czerwca 2001, godz. 10.00 – prowadzenie: prof. dr hab. Janusz Maciejewski

20. prof. dr hab. Wiesław Majewski (Wojskowy Instytut Historyczny AON, Warszawa): *Mazowieckie „pogranicze w ogniu” w „Krzyżakach” Henryka Sienkiewicza [komunikat]*;

21. prof. dr hab. Janusz Byliński (Uniwersytet Wrocławski): *Pamiętnik Stanisława Borszy z okresu Dymitriady (1604)*;

22. dr Renata Gałąj (Uniwersytet Szczeciński): *Szlak bojowy i wizerunek wojsk Jana Piotra Sapielhy w świetle pamiętników z czasów wojny moskiewskiej*;

23. dr Piotr Borek (Akademia Pedagogiczna im. KEN, Kraków): *Obraz wojen kozackich za czasów Chmielnickiego w staropolskim pamiętnikarstwie*;

24. prof. dr hab. Urszula Wójcicka (Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego): *Wojna polsko-rosyjska (1609-1618) w staroruskiej literaturze historycznej* [odczytano nadesłany tekst nieobecnej referentki];

Dyskusja.

Godz. 16.00 – prowadzenie: dr hab. Krystyna Maksimowicz (Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk)

25. prof. dr hab. Mirosław Nagielski (Uniwersytet Warszawski): *Stosunki wojska ze społeczeństwem Wielkiego Księstwa Litewskiego w połowie XVII wieku w świetle poezji okolicznościowej*;

26. prof. dr hab. Marek Wagner (Wojskowy Instytut Historyczny AON, Warszawa): *Pamiętnikarstwo wojskowe czasów Jana III Sobieskiego (1674-1696)*;

27. dr Agata Roćko (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn): *Rzeczpospolita czasów saskich w pamiętniku Krzysztofa Zawiszy – świat wojen, żywiołów, niepokojów*;

28. prof. dr hab. Wiesław Majewski (Wojskowy Instytut Historyczny AON, Warszawa): *Jędrzej Kitowicz a konfederacja barska*;

Dyskusja.

---

¹ Redakcja pragnie serdecznie podziękować dr Buszewiczowej za konsultację filologiczną części materiału niniejszego rocznika „Napisu”.

Czwartek 21 czerwca 2001, godz. 10.00 – prowadzenie: dr Jacek Wójcicki (Pracownia Literatury Okolicznościowej i Użytkowej Uniwersytetu Warszawskiego; Zespół Badań Obszarów Trzecich Literatury IBL PAN, Warszawa)

29. dr Anna Michałowska (Uniwersytet Warszawski): *XVII-wieczne elegie żydowskie ku czci ofiar prześladowań*;

30. dr hab. Krystyna Maksimowicz (Uniwersytet Gdański): *Poezja polityczno-okolicznościowa wobec wojny rosyjsko-tureckiej (1787-1792)*;

Dyskusja – Zakończenie obrad.

Konferencji towarzyszyła tematyczna wystawa publikacji ze zbiorów Centralnej Biblioteki Wojskowej, pokaz skarbów Działu Zbiorów Specjalnych CBW (kierowanego przez mgr Magdalenę Lewnau) oraz koncert muzyki dawnej w wykonaniu zespołu „Vox Voluptaria” pod dyrekcją Adama Dąbrowskiego.

Była to czwarta konferencja zorganizowana lub współorganizowana przez Pracownię Literatury Okolicznościowej i Użytkowej UW, stworzoną i kierowaną przez profesora Janusza Maciejewskiego. Poprzednie spotkania przebiegały pod hasłami:

1. *Literatura konfederacji barskiej i jej konteksty*, Konstancin–Obory 28–30 XI 1995;
2. *Kazimierz Pułaski w literaturze i świadomości narodowej (z okazji 250-lecia urodzin)*, Warka–Winiary 8–10 X 1997 (wspólnie z Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce–Winiarach);
3. *Julian Ursyn Niemcewicz – pisarz, historyk, świadek epoki*, Warszawa–Ursynów 14–15 X 1999 (wspólnie ze Szkołą Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie).

***

Oddając do rąk Czytelników plon tegoroczny, Redakcja świadoma jest ambiwalencji uczuć, wywoływanych przez konflikty wojenne, czy to jako bezpośrednie przeżycie, czy też jako przedmiot dociekań naukowych. Tu najtrudniej o historyczną bezstronność badacza i ataraksję jednostki ludzkiej. Radość filologicznych czy historycznych odkryć nie zmienia statusu wojny, która myślącemu człowiekowi musi jawić się w ostatecznej perspektywie jako *absurdum horrendum*.

Życzymy spokojnej lektury.

J. W.